

**ВІДОБРАЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЖІНКИ-
ПИСЬМЕННИЦІ В АВТОРСЬКІЙ ОБРАЗНОСТІ**

(на матеріалі сучасних американських коротких оповідань)

У наукових працях останніх десятиліть досить активно вивчаються найрізноманітніші аспекти теорії мовної особистості, детально розробленої у працях Ю.М. Караулова. При цьому поняття мовна особистість може стосуватись не лише окремо взятої людини, а й групи людей, що об'єднуються за різними ознаками та виступають носіями спільної картини світу. Одним із засобів об'єктивації моделі світу, яка формується у свідомості особистості під впливом усього її прижиттєвого досвіду, слугує мова. Саме на основі мовних засобів стає можливою реконструкція основних характеристик мовної особистості – не лише її мовних здібностей, а й ідей, ідеалів, тезаурусу. Ці положення стосуються як носіїв буденної мови, так і мовної особистості автора чи персонажа художнього тексту.

Відправною точкою при відтворенні картини світу мовної особистості можуть виступати будь-які мовні одиниці: слова різних частин мови, синтаксичні конструкції, різноманітні угруповання лексики (йменування персонажів, позначення кольорів тощо) [див. Суран 1994]. Вихід на мовну свідомість особистості можливий і з опорою на індивідуально-авторську метафору [див. Колесник 1996].

Вивчення з цих позицій авторської образності в художніх текстах письменників різної статі розкриває значні можливості для дослідження особливостей чоловічої та жіночої картин світу. Значущість авторської образності (метафор та образних порівнянь) для аналізу гендерно специфічних моделей дійсності полягає в можливості виявити деякі закономірності вибору допоміжних зон тропів, за допомогою яких здійснюється інтерпретація нового змісту через старе знання, розуміння однієї сутності крізь призму іншої [Ченки 1997, 351]. Хоча набір концептів, до якого звертаються творці образності, спільний для всього мовного соціуму, відбір референтів та корелятивів тропів носить суб'єктивний характер, що зумовлюється багатьма чинниками. Суттєву роль поміж них відіграють гендерні характеристики автора образності – носія гендерно диференційованого досвіду та

ціннісних орієнтацій. Концепти царини-цілі (референти) метафор та порівнянь являють собою ті фрагменти дійсності, які, потрапляючи у фокус уваги мовної особистості, вимагають особливого – образного способу вираження. Референти авторської образності виступають, по суті, ідеологемами мовної особистості, під якими Ю.М. Караулов розумів семантико-тематичне позначення духовних цінностей, що різняться за частотою вживання і навколо яких розгортаються основні групи лексики [Караулов 1986, 233-234].

Концепти царини-джерела (кореляти) тропів виступають понятійними фільтрами, посередниками для оформлення концептів царини-цілі і слугують відбитком мовної картини світу автора, що використовує ті чи інші закріплені в свідомості носіїв мови значення слів для осмислення та вираження певних фрагментів буття. Кореляти метафор та образних порівнянь можна розглядати як дескриптори ідеологем мовної особистості.

Метою даною статті є вивчення особливостей корелятивів авторської тропеїки в художніх текстах жінок-письменниць та окреслення на їхній основі контурів узагальненої мовної картини світу автора-жінки.

У результаті проведеної суцільної вибірки зі ста коротких оповідань сучасних американських письменниць було виділено 740 одиниць метафор та образних порівнянь, кореляти яких було розподілено на вісім категоріальних класів: ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ (e.g. mirror, knife, house, blanket), ДУХОВНІ АРТЕФАКТИ (e.g. music, conversation, prayer), РЕЧОВИНА (e.g. milk, steel, plush), КОНТЕЙНЕР (e.g. cavity, balloon, nest), ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ (e.g. flower, mountain, pool), ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ (e.g. rain, flood, flame), ІСТОТА (e.g. child, animal, genie), ВЛАСТИВОСТІ ІСТОТИ (e.g. body, wound, fright). При цьому концептуальні класи КОНТЕЙНЕР та РЕЧОВИНА є, певною мірою, збірними образами, що перетинаються з суміжними корелятивними концептами (зокрема, з концептуальними класами ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ, ОБ'ЄКТИ та ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ). Виокремлення цих двох концептуальних корелятивів пояснюється необхідністю відобразити ті випадки, коли на передній план значення корелята авторська думка висуває особливості субстанції чи наявність обмеженого простору.

У процесі дослідження корелятив авторської образності як царин-джерел, що спрямовуються на царини-цілі, було здійснено кількісний аналіз кожного з восьми класів корелятивних концептів у їхньому співвідношенні з шістнадцятьма підкласами виділених нами концептуальних референтів. Концепти царини-цілі наводяться нижче в порядку зменшення частотності: ТІЛО ТА ЙОГО ЧАСТИНИ (124 прикл.), СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ (93 прикл.), ЛЮДИНА В ЦІЛОМУ (85 прикл.), ЧУТТЄВО-ЕМОЦІЙНА СФЕРА ПСИХІКИ (74 прикл.), ФІЗИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ (67 прикл.), ДОМАШНЄ ГОСПОДАРСТВО ТА ПОВСЯКДЕННИЙ ПОБУТ (53 прикл.), НЕЖИВА ПРИРОДА (50 прикл.), ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ (42 прикл.), ЖИВА ПРИРОДА (40 прикл.), ЖИТТЯ (30 прикл.), ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА ПСИХІКИ (22 прикл.), ПРОФЕСІЙНА ТА ДУХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ (21 прикл.), АРХІТЕКТУРНІ СПОРУДИ (20 прикл.), СМЕРТЬ (11 прикл.), ВОЛЬОВА СФЕРА ПСИХІКИ (5 прикл.), ОДИНИЦІ МІСЦЕВОСТІ (3 прикл.). Оскільки обсяг статті не дає можливості детально розглянути взаємозв'язок між концептуальними референтами та корелятами авторської образності, ми обмежимось узагальненим аналізом пріоритетів у мовній картині світу аналізованих авторок. Там, де це можливо, вказуватимуться найбільш характерні для сучасних американських письменниць експлікатори (конкретне мовне вираження) корелята, що дасть змогу зробити певні висновки стосовно ціннісних орієнтацій авторок як творців тропів, що характеризуються специфічним осмисленням одних понять в термінах інших.

Згідно з нашими спостереженнями, найбільшою частотністю використання у функції дескриптора ідеологеми характеризується концепт ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ (176 прикл.). Досить висока частотність притаманна і концепту-посереднику ІСТОТА (135 прикл.). Дещо рідше при створенні образності сучасними американськими письменницями залучаються кореляти РЕЧОВИНА (101 прикл.) та ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ (92 прикл.). Ще менш типовими виявились дескриптори ВЛАСТИВОСТІ ІСТОТИ (65 прикл.), ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ (61 прикл.), КОНТЕЙНЕР (57 прикл.) та ДУХОВНІ АРТЕФАКТИ (53 прикл.).

Концептуальний аналіз метафор та образних порівнянь у художніх текстах аналізованих письменниць вказує на те, що найбільш характерною цариною-

джерелом образності виявився корелятивний концепт ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ, який найчастіше зустрічається в поєднанні з наступними референтами: ЧАСТИНИ ТІЛА ЛЮДИНИ, ФІЗИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ, ЧУТТЄВО-ЕМОЦІЙНА СФЕРА ПСИХІКИ, ДОМАШНЄ ГОСПОДАРСТВО ТА ПОВСЯКДЕННИЙ ПОБУТ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, АРХІТЕКТУРНІ СПОРУДИ. При цьому серед експлікаторів даного концептуального класу досить часто зустрічаємо об'єкти повсякденного побуту: одяг (clothing, overcoat, cloak, garment, mantel, shawl, scarf, underwear), постіль та білизну (blanket, cushion, bedsheet), елементи хатнього інтер'єру та засоби ведення домашнього господарства (curtains, pans, sink, laundry, soap). Наприклад: Doctor Harry spread *a warm paw* like a cushion on her forehead [CSKAP, 80]. Знаходимо також і різноманітні прикраси та коштовності, інтерес до яких традиційно вважається властивим жінкам: beads, band of gems, buckles, jeweler's box, ribbon ends. Наприклад: She had dark at the roots blonde hair and slender hips upon which she wore her *hands* like buckles of ivory loosely attached [EAS, 82].

Поняття, пов'язані зі стереотипно чоловічими заняттями, хоча й не вирізняються кількісною представленістю, проте є досить різноманітними, що може свідчити про поступове стирання чітких граней між гендерно диференційованими ролями в суспільстві. Серед експлікаторів концепту-посередника ФІЗИЧНІ АРТЕФАКТИ, залучених із традиційно чоловічої сфери, знаходимо: ship, domino, whiplash, wire, tweezers, cobbler's lasts. Переломлюючись крізь жіночу мовну свідомість, "чоловічі" поняття іноді наділяються своєрідними пом'якшувачами: secret wheels, machine of a dream. Досить частотним є використання у ролі дескриптора ідеологеми різних видів зброї: weapon, armor, sword, spear, bludgeon, club. Однак найтиповішою зброєю для сучасних американських жінок-письмениць виявився ніж, очевидно, як найбільш знайомий по домашній роботі інструмент. Наприклад: This pupil measured and divided, *the lid* was as cold and precise as the blade of a knife [BASS 1976, 186].

Характерно, що "чоловічі" дескриптори найчастіше залучаються в разі нейтральної чи негативної оцінки ідеологеми. Наприклад: All his harsh attacks upon her work, upon her lack of conviction and disordered mind, had never quite succeeded in pushing her to the point at which she might meet his mockery with *ridicule*, might dare to

brandish so cruel a club before him [BASS 1976,56]. Дескрипторам “домашньої” сфери притаманні нейтральні або позитивні асоціації. Наприклад: They hugged, and *their brief embraces* buoyed them like a piece of shared clothing, designated for use by whoever needed it most [BASS 1994, 74].

При створенні метафор та образних порівнянь сучасні американські письменниці нерідко вдаються до наділення різноманітних референтів рисами істоти: найчастіше – людини, рідше – тварини, найменше – міфічного створіння. Найтиповішими ідеологемами, що набувають образу живої істоти, стають ЛЮДИНА В ЦІЛОМУ, ЧУТТЄВО-ЕМОЦІЙНА та ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА ПСИХІКИ ЛЮДИНИ, ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА, ЯВИЩА ПРИРОДИ. Серед експлікаторів концепту-посередника ІСТОТА частіш за все зустрічаємо назви тварин, що є типовими представниками американської фауни: bear, rabbit, horse, squirrel, dog (collie, terrier), cat, bird (hawk, crow, dove), serpent, insect (bee, moth, butterfly), fish, eel, cancer, mouse, bat, etc. Наприклад: *David* jumped down, and ran to stand by Lucy, looking wildly at the two sisters, bent toward them, a frantic, angry terrier [PS 1962, 237]. Вражає значна видова різноманітність тваринного світу, що залучається жінками-письменницями при образному осмисленні навколишньої дійсності і свідчить про добре знання та цікавість американських авторок до живої природи.

ВЛАСТИВОСТЯМИ ІСТОТИ, з якими в образній уяві сучасних американських письменниць асоціюються деякі фрагменти буття (ЧУТТЄВО-ЕМОЦІЙНА та ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА ПСИХІКИ ЛЮДИНИ, ДОМАШНЄ ГОСПОДАРСТВО ТА ПОВСЯКДЕННИЙ ПОБУТ, ЯВИЩА ПРИРОДИ), найчастіше виступають частини тіла (head, face, eyes, lips, lobes, spine, shoulder, bosom, limbs, hand, fingers, maw, oxhorn, wings, etc) та притаманні людині чи тварині фізичні характеристики (wound, tears, blood, breath, voice, etc). Наприклад: The ocean itself was black and still, it's *rollers* rising and falling like breath [BASS 1966, 93]. В окремих випадках письменниці вдаються до використання суто жіночого досвіду для образного вираження окремих моментів буття, як, наприклад, при порівнянні землі напровесні з матір'ю, груди якої переповнені молоком; незатребуваність деяких жіночих якостей асоціюється з овуляцією, яка відбувається регулярно,

незалежно від потреби в ній. Наприклад: ...*the surge of protection* was just a part of her sex – as natural, and as useless, as the ova that had ripened and decayed for these six years in her body [BASS 1966, 93].

Дескриптор РЕЧОВИНА, що посідає третю сходинку в кількісній градації концептуальних корелятів, виявився найбільш типовим у поєднанні з такими референтами: ЧАСТИНИ ТІЛА ЛЮДИНИ, ФІЗИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ, СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ, НЕЖИВА ПРИРОДА. Поміж експлікаторів цього концепта вирізняються деякі реалії кухні, що залучаються для передачі специфічних властивостей чи консистенції деяких об'єктів дійсності: mound of dough (*body*), juliene potatoes (*hair*), syrup (*voice*), stale bread (*language*). Проте найбільш характерними експлікаторами концепту-посередника РЕЧОВИНА виявились поняття, пов'язані з різновидами тканної матерії: texture, sacking, plush, silk, wool, velvet, cloth of gold, gauzy silver. Наприклад: He took her hand and led her out of the museum into the *sunshine* that stretched like cloth of gold all up and down Fifth Avenue [EAS, 35]. Об'єкти метафор та образних порівнянь часто бачаться сучасним американським авторкам витканими, спряденими чи сплетеними, висока частотність притаманна експлікатору to weave. Цікавим у цьому зв'язку є образне бачення зовсім несподіваних речовин, що піддаються обробці на ткацькому верстаті чи прялці: woven steel (*muscles*), spun brass (*hair*).

Концепт-посередник ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ виявився дещо кількіснішим у порівнянні з дескриптором ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ, що може свідчити про більшу схильність сучасних американських письменниць бачити в навколишньому світі риси стабільності, аніж зміни та динаміки. Однак надання переваги природним об'єктам чи феноменам, що використовуються у ролі корелятів метафор та образних порівнянь, залежить від того, який саме фрагмент дійсності потрапляє в фокус уваги автора образності. Так, дескриптор ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ частіше співвідноситься з референтами ЛЮДИНА В ЦІЛОМУ, ДОМАШНЄ ГОСПОДАРСТВО ТА ПОВСЯКДЕННИЙ ПОБУТ, ЖИВА ПРИРОДА. Наприклад: He was black and old and wrinkled and when he bent over the tilled field, *he* looked like the twisted stump of a sun-dried tree [ThLK, 207]. Концептуальний корелят ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ виявився найбільш типовим при образному осмисленні таких ділянок дійсності, як

ПРОФЕСІЙНО-ДУХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ, ЧУТТЄВО-ЄМОЦІЙНА та ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА ПСИХІКИ ЛЮДИНИ. Наприклад: Then as if it had swelled and broken over a daily levee, *tenderness tore and spun* through her sagging body [CSEW, 111]. Поміж експлікаторів концепта ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ значною кількістю та деталізацією вирізняються рослини: flower, rose, moonflower, sunflower, nosegay, flower petals, blossom, cornsilk, plant, stem, leaf, pod, grass, reeds, weed, seaweed, tree, bark of a tree, eaves of poplar tree, etc. Очевидно, цей фрагмент навколишнього світу добре знайомий та близький американським авторкам. Добре відомі їм такі природні явища, як зливи, урагани, тайфуни, пожежі, морські приливи та відливи, а також тумани та снігопади.

Досить незначною кількістю прикладів репрезентований концепт-посередник КОНТЕЙНЕР, що найчастіше зустрічається у поєднанні з царинами-цілі ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СФЕРА ПСИХІКИ ЛЮДИНИ та АРХІТЕКТУРНІ СПОРУДИ. Наприклад: Martin ... vanished into the maw of *his study* [BASS 1994, 65].

Концепт-корелят ДУХОВНІ АРТЕФАКТИ, який характеризується найменшою кількісною репрезентацією серед дескрипторів ідеологем мовної особистості сучасної американської письменниці, виявився найбільш типовим при образному вираженні таких референтів, як ФІЗИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ, СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ, ЖИТТЯ. Серед експлікаторів цього концепта-посередника помітною є роль музичних та релігійних понять: ordeal, babel, rosary, chant, prayer, litany, music, song, sonnet, sonata, lullaby, etc. Вирізняються також експлікатори, пов'язані з мовою, мовленням та правилами граматики: words, poems, conversation, talking, language, components of a compound sentence, poor grammar. Наприклад: His lips opened in the dark, and in and out *he breathed*, in and out, slowly and with a rise and a fall, over and over, like a conversation or a tale – a question and a sigh [CSEW, 57].

Таким чином, результати проведеного аналізу дали можливість встановити, які корелятивні концепти найчастіше залучаються сучасними американськими жінками-письменницями для створення метафор та образних порівнянь, а також прослідкувати певний взаємозв'язок між царинами-цілі та царинами-джерелами. Саме закономірності використання того чи іншого концепта з універсального

набору корелятивів при образному осмисленні конкретної ділянки дійсності і характеризують автора-жінку як мовну особистість, яка має специфічний підхід до членування навколишнього світу та виражає власне ставлення до нього за допомогою омовлених концептів.

Слід зауважити, що наведена специфіка концептів-посередників, залучених сучасними американськими письменницями при створенні метафор та образних порівнянь, відображає узагальнену картину, що є безвідносною до персональних характеристик творців образності. Індивідуальні ж пріоритети окремих авторок у використанні тих чи інших корелятивів для створення тропів можуть як збігатись, так і значно розходитись із описаною кількісною градацією та якісним складом концептів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Караулов Ю.Н. Из опыта реконструкции языковой личности // Литература. Язык. Культура / Отв. ред. Г.В. Степанов. – М.: Наука, 1986. – С.17-33.
2. Колесник Д.М. Концептуальное пространство авторской метафоры в творчестве А.Мердок: Дис...канд. филол. наук: 10.02.04. – Черкассы, 1996. – 203 с.
3. Суран Т.И. Языковая личность автора и персонажа художественной прозы (на материале прозы М.А. Булгакова): Дис...канд. филол. наук: 10.02.01. – Ужгород, 1994. – 192 с.
4. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике // Фундаментальные направления современной американской лингвистики: Сб. обзоров /Под ред. А.А.Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секириной. – М.: Изд-во Моск. ун-та – С. 340-369.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. BASS 1966 – The Best American Short Stories (1966) and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by M.Foley and D.Burnett. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1966. – 381 p.
2. BASS 1976 – The Best American Short Stories (1976) and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by M.Foley. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1976. – 364 p.

3. BASS 1994 — The Best American Short Stories (1994) and the Yearbook of the American Short Story / Ed. by T.Wolff. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1994. — 390 p.

4. CSKAP — The Collected Stories by K.A. Porter. — N.Y. and Scarborough, Ontario: A Plume Book, 1972. — 492 p.

5. CSEW — The Collected Stories by E.Welty. — San Diego, N.Y., London: A Harvest/HBJ Book, 1980. — 622 p.

6. EAS — Eleven American Stories (Сборник рассказов американских писателей) / Сост. С.В. Шевцова. — М.: Междунар. отношения, 1987. — 372 с.

7. PS 1962 — Prize Stories 1962: The O'Henry Awards / Edited and with an Introduction by R.Poirier. — Garden City, N.Y.: Doubleday and Company, Inc., 1962. — 287 p.

8. ThLK — Thorsen L.K. Miss Emily Martine and Other Stories. — Boston: The Four Seas, 1989. — 230 p.

